

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

БРУСІЛЬЦЕВА ГАННА МИКОЛАЇВНА

УДК 65.014(043)

**ОЦІНКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ СТРУКТУР У
МАШИНОБУДІВНІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2008

Дисертацію є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному економічному університеті,
Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент
Понікаров Валерій Дмитрович,
Харківський національний економічний університет,
професор кафедри правового регулювання економіки

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Ареф'єва Олена Володимирівна,
Європейський університет,
професор кафедри економіки

кандидат економічних наук, доцент
Пилипенко Андрій Анатолійович,
Харківський національний економічний університет,
доцент кафедри обліку підприємницької діяльності

Захист відбудеться “29” травня 2008 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради, шифр Д 64.055.01, у Харківському національному економічному університеті за адресою: 61001, м. Харків, пр. Леніна, 9-а

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного економічного університету за адресою: 61001, м. Харків, пров. Інженерний, 1-а

Автореферат розісланий “23” квітня 2008 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. М. Ястремська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний стан розвитку економіки України характеризується переходом на нову інноваційну модель розвитку, ефективним механізмом реалізації якої є пошук і створення дієвих організаційних форм здійснення господарської діяльності, однією з яких виступають інтеграційні структури.

Обираючи стратегію інтеграції, перед підприємствами постають проблеми оцінювання результатів функціонування створених інтеграційних структур.

Дослідженню питань інтеграції та оцінки функціонування нових форм управління підприємствами приділяється значна увага як зарубіжними вченими, так і українськими науковцями, про що свідчать роботи І. Ансоффа, А. А. Томпсона, А. Дж. Стрикленда, М. Бредлі, Є. В. Ленського, О. В. Ареф'євої, В. Г. Герасимчука, В. В. Гончарової, Ю. В. Іванова, М. О. Кизима, О. І. Пушкаря, О. М. Тридіда, В. М. Горбатова.

У роботах цих авторів розглядаються різні підходи до понять “інтеграція”, “стратегія інтеграції”, “інтегровані структури бізнесу”, аналізуються переваги та недоліки форм інтеграції, досліджуються теоретичні та практичні аспекти формування стратегії інтеграції, аналізуються методи оцінки ефективності інтеграції підприємств.

Роботи зазначених вчених є підґрунтям дисертаційного дослідження, проте в них не отримали належного висвітлення особливості створення та пошуку оптимальних форм інтеграційних структур у різних галузях та сферах економіки. Особливо гостро ці проблеми стоять на підприємствах машинобудування. Тому актуальним є визначення сутності поняття “інтеграційної структура”, узагальнення основних порівняльних ознак і розроблення характеристики форм інтеграційних структур; визначення оптимальної форми інтеграції, оцінка функціонування створених інтеграційних структур. Це й зумовило вибір теми дисертаційного дослідження, його структуру та зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Харківського національного економічного університету за темами “Стратегічне управління соціально-економічним розвитком інтегрованих структур бізнесу в умовах євроінтеграції” (номер державної реєстрації 01084000473), де автором розроблені методичні підходи щодо обрання раціонального варіанту функціонування інтеграційних структур, та “Правове регулювання втручання контролюючих та правоохоронних органів у фінансово-господарську діяльність підприємств, установ та організацій” (номер державної реєстрації 0103U008939), де автором розроблено розділ “Організація контролю Фонду державного майна в процесі інтеграції”. При виконанні цього дослідження особисто дисертантом була обґрунтована необхідність організації системи контролю як невід'ємної складової управління інтеграційними процесами.

Метою роботи є узагальнення теоретичних засад та розробка методичного забезпечення з оцінки функціонування інтеграційних структур у машинобудівній

промисловості з урахуванням впливу факторів зовнішнього оточення на їх внутрішнє середовище.

Для досягнення мети було поставлено та вирішено такі завдання:

визначити основні передумови, мотиви та цілі створення інтеграційних структур;

теоретично узагальнити поняття “інтеграційна структура”;

систематизувати основні порівняльні ознаки та на їх основі розробити характеристику форм інтеграційних структур;

проаналізувати закони та принципи функціонування інтеграційних структур;

обґрунтувати метод оцінки впливу зовнішніх факторів на функціонування інтеграційних структур;

виявити тенденції розвитку інтеграційних структур у машинобудівній галузі;

обґрунтувати методичні рекомендації щодо вибору стратегії інтеграції промислових підприємств;

удосконалити методичні рекомендації з обрання раціонального варіанту інтеграційної структури;

розробити методичний підхід оцінювання результатів функціонування інтеграційних структур.

Об’єктом дослідження в роботі є процес функціонування інтеграційних структур у машинобудівній промисловості.

Предметом дослідження є теоретичні положення, методичні підходи щодо оцінки функціонування інтеграційних структур машинобудівної промисловості.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є теоретичні розробки вітчизняних та іноземних учених у сфері промислової інтеграції.

Для досягнення поставленої в роботі мети використано такі методи дослідження: *аналізу та синтезу* – для деталізації об’єкта дослідження; *графічний* – для наочного зображення статистичного матеріалу і схематичного зображення ряду теоретичних і практичних положень дисертаційної роботи; *експертних оцінок* – для виявлення впливу факторів зовнішнього середовища на створення інтеграційних структур, визначення оцінки адаптації промислових підприємств до зовнішнього середовища; *кластерного аналізу* – для визначення підприємств, пріоритетних для проведення інтеграції; *багатовимірною факторного аналізу* – для визначення латентних факторів, які впливають на розподіл підприємств за кластерами; *кореляційно-регресійного аналізу* – для встановлення зв’язку між витратами та рівнем інтегрованості підприємств; *методи таксономії* – для розрахунку інтегрального показника ефективності діяльності підприємств у складі інтеграційної структури.

Інформаційну базу дослідження склали звітні матеріали машинобудівних підприємств Харківського регіону, аналітичні огляди і статистичні дані Державного комітету статистики України й Харківського обласного комітету статистики, інформація, отримана із мережі Інтернет.

Наукова новизна отриманих результатів дисертаційної роботи полягає в розробленні й вдосконаленні комплексу теоретичних та методичних положень з

оцінки функціонування інтеграційних структур.

Основні наукові результати полягають у такому:

удосконалено:

методичний підхід до комплексної оцінки функціонування інтеграційних структур, який на відміну від існуючих базується на визначенні інтегральних показників діяльності підприємств та побудові матриці залежності інтегральних показників від рівня інтегрованості;

метод оцінки впливу зовнішніх факторів на функціонування інтеграційних структур, в основу якого покладено визначення рівня їх адаптації до зовнішнього середовища та виявлення впливу кожного з факторів, що дозволяє зробити попередні висновки про результативність обраної стратегії;

методичні рекомендації щодо вибору стратегії інтеграції промислових підприємств, які відрізняються визначенням показників зовнішньої та внутрішньої результативності стратегії та побудові матриці інтегральної оцінки результативності стратегії інтеграції;

дістали подальшого розвитку:

методичні рекомендації щодо обрання раціонального варіанту функціонування інтеграційних структур, які відрізняються від існуючих оцінкою показників власних виробничих і транзакційних витрат;

уточнення поняття „інтеграційна структура”, що відображає форму взаємодії між промисловими підприємствами, фінансовими структурами, науково-дослідницькими організаціями з метою забезпечення стабільних умов функціонування та створення необхідного інвестиційного потенціалу для інноваційного шляху розвитку;

сукупність порівняльних ознак організаційних форм інтеграційних структур із введенням нової додаткової ознаки “стратегічні цілі”, що враховує основні мотиви та цілі створення інтеграційних структур.

Практичне значення одержаних результатів. Запропоновані науково-практичні розробки можуть бути використані промисловими підприємствами, фінансовими установами, торговельними підприємствами для вибору стратегії інтеграції, визначення раціонального варіанту функціонування підприємств у складі інтеграційної структури та оцінки доцільності й ефективності концентрації ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку.

Запропоновані в дисертації висновки й рекомендації, що мають прикладний характер, впроваджені на підприємстві ВАТ “Харківський верстатобудівний завод” (довідка №735 від 28.03.2007) та у Головному науково-експертному управлінні Апарату Верховної Ради України (довідка №16/3-123 від 01.02.2007).

Особистий внесок автора. Усі теоретичні та практичні результати дослідження отримані автором самостійно. У роботі, виконаній у співавторстві [2], вклад автора полягає в розробленні методичних рекомендацій щодо побудови системи внутрішнього обліку та звітності на промислових підприємствах, які мають складну внутрішню структуру.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та практичні результати проведених досліджень, висновки і рекомендації, що подані в дисертації, оприлюднено на Всеукраїнській науково-практичній конференції “Україна наукова

2002” (Дніпропетровськ, 2002 р.), Міжнародній науково-практичній конференції „Динаміка наукових досліджень” (Дніпропетровськ, 2002 р.), Науково-практичній конференції „Соціально-економічні проблеми сучасного суспільства та шляхи їх подолання” (Запоріжжя, 2003 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції „Динаміка наукових досліджень 2003” (Дніпропетровськ, 2003 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Соціально-економічні реформи в контексті інтеграційного вибору України” (Дніпропетровськ, 2007 р.)

Публікації. Результати дослідження знайшли відображення у 11 наукових роботах (6 з них опубліковані у фахових виданнях з економіки і 5 – тези доповідей на науково-практичних конференціях) загальним обсягом – 2,28 ум.-друк. арк., особисто авторів належить 2,14 ум.-друк. арк..

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел. Роботу викладено на 253 сторінках машинописного тексту, містить 31 таблицю – на 15 сторінках, з них 6 на 6 повних сторінках, 34 рисунки на 12 сторінках, з них 6 на 6 повних сторінках, 13 додатків – на 60 сторінках, список використаних джерел із 172 найменувань – на 17 сторінках. Обсяг основного тексту дисертації становить 164 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету і завдання, висвітлено наукову новизну, практичне значення і апробацію результатів дослідження.

У першому розділі – **“Теоретичні основи функціонування інтеграційних структур”** – розкрито основні передумови, мотиви та цілі створення інтеграційних структур; проаналізовано й уточнено поняття “інтеграційна структура”, запропоновано їх порівняльні ознаки.

Характерною ознакою сучасної ринкової економіки є посилення інтеграційних процесів. Проаналізовані статистичні та аналітичні дані дозволили виділити три хвили створення інтеграційних структур в Україні: приватизаційна (за 1991 – 1995 роки в середньому формувалося 340 інтеграційних структур на рік), постприватизаційна (1995 – 1997 роки – відповідно 1040) та корпоративна (з 1998 року до теперішнього часу – 475). Наведені дані свідчать про зниження абсолютної кількості інтеграційних структур. Однак остання хвиля характеризується новими передумовами, мотивами та цілями інтеграції, головною з яких є забезпечення їхньої ефективної діяльності.

В роботі визначено, що головними мотивами створення інтеграційних структур є концентрація промислового, фінансового та науково-технічного потенціалу, зменшення витрат, зміцнення конкурентної позиції на ринку, забезпечення фінансової стабільності, отримання операційних і фінансових складових синергетичного ефекту.

Для уточнення змісту понять “інтеграція” і “інтеграційна структура” автором проаналізовано й узагальнено фундаментальні праці вітчизняних і зарубіжних учених, визначено необхідність функціонування інтеграційних структур в умовах інноваційної структурної розбудови економіки. У роботі обґрунтовано, що

інтеграційна структура – це форма взаємодії між підприємствами, установами, науково-дослідними організаціями та фінансовими структурами, спрямована на поєднання можливостей високотехнологічного виробництва і концентрованого фінансового капіталу з метою забезпечення стабільності умов функціонування підприємств, створення необхідного інвестиційного потенціалу для інноваційного розвитку.

Із розвитком інтеграційних процесів з'являються різні за формами і типами інтеграційні структури, що потребує виділення порівняльних ознак (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика організаційних форм інтеграційних структур за порівняльними ознаками

Порівняльні ознаки	Організаційна форма інтеграційної структури				
	Асоціація	Корпорація	Консорціум	Концерн	Промислово-фінансова група
Ступінь юридичної самостійності	Збереження юридичної самостійності	Збереження юридичної самостійності	Збереження юридичної самостійності	Втрата юридичної самостійності	Збереження юридичної самостійності
Ступінь виробничо-господарської самостійності	Необмежений	Частково обмежений	Частково обмежений	Дуже обмежений	Частково обмежений
Ступінь фінансової самостійності	Необмежений	Частково обмежений	Частково обмежений	Дуже обмежений	Частково обмежений
Спосіб формування	Договірний	Договірний	Статутний	Статутний	За рішенням Уряду Неформальний договірний
Форма створення	Договірна	Договірна	Договірна	Злиття і поглинання	Злиття і поглинання, а також договірна
Інтегровані форми капіталу	Промисловий	Промисловий	Промисловий	Промисловий, фінансовий	Промисловий, фінансовий і торговий
Форма управління	Координація	Регулювання	Регулювання	Регулювання	Регулювання і координація
Тип організаційної побудови	Горизонтальний	Вертикальний	Горизонтальний	Вертикальний	Вертикальний
Ступінь інтеграції	Локальний	Частковий	Локальний	Повний	Частковий
Стратегічні цілі	Загальна та індивідуальні	Загальна та індивідуальні	Загальна	Загальна	Загальна

Запропонована характеристика форм інтеграційних структур із введенням нової додаткової порівняльної ознаки “стратегічні цілі” є підґрунтям для розроблення методичних рекомендації щодо обрання раціонального варіанту функціонування інтеграційних структур.

У другому розділі – **“Аналіз тенденцій розвитку інтеграційних структур у машинобудуванні”** – проаналізовано закони та принципи розвитку інтеграційних структур; обґрунтовано метод оцінки зовнішніх факторів на функціонування інтеграційних структур; проаналізовано тенденції розвитку машинобудівних підприємств Харківської області.

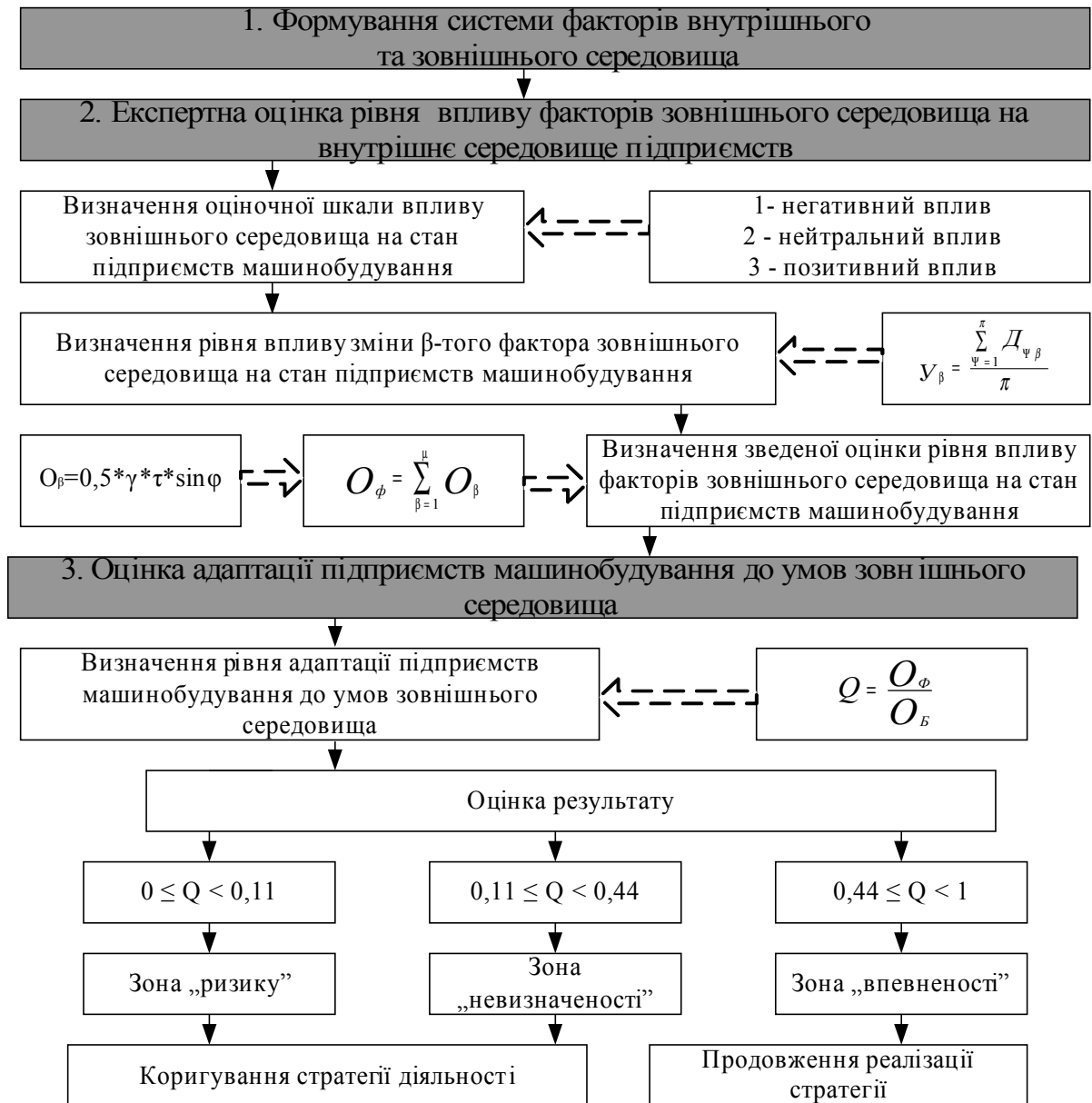
Проведені дослідження результатів діяльності промислових підприємств свідчать про необхідність управління інтеграцією з дотриманням загальних законів (синергії, стійкості, розвитку) та принципів (цілісності, цілеспрямованості, масштабу діяльності, конкурентної переваги, концентрації зусиль, оптимальності).

В роботі встановлено, що важливим в діяльності підприємств є визначення внутрішніх (виробничі, фінансові, маркетингові, трудові, технологічні, інноваційні, управлінські) та зовнішніх (економічні, політичні, правові, технологічні, соціальні, міжнародні, конкурентні, ринкові) факторів, які впливають на діяльність промислових підприємств. Для визначення впливу найсуттєвіших факторів зовнішнього середовища на основі експертного опитування керівників відділів машинобудівних підприємств у кількості п’ятдесяти респондентів проведено оцінку рівня впливу факторів зовнішнього оточення на внутрішнє середовище підприємства та реалізацію його подальшої стратегії. Для оцінки надійності результатів опитування розрахований коефіцієнт конкордації, значення якого знаходяться в інтервалі від 0,5 до 1, що свідчить про узгодженість відповідей експертів.

Застосування запропонованого методу оцінки впливу факторів зовнішнього середовища на діяльність шістнадцятьох підприємств машинобудування, представленого на рис. 1, передбачає визначення рівня адаптації підприємств до умов зовнішнього середовища. Пріоритетність рівня адаптації визначається згідно з критерієм максимізації рівня адаптації до загальних тенденцій розвитку оточення підприємства. За результатами аналізу рівень адаптації (Q) досліджених інтеграційних структур та окремих підприємств машинобудування до зовнішнього середовища складає відповідно 0,34; 0,11, що відповідає зонам „невизначеності” та “ризик” і свідчить про необхідність пошуку ефективних стратегій діяльності.

Для наочного відображення результатів багатовимірного аналізу використано метод радара (рис. 2), який дає змогу оцінити вплив кожного з факторів зовнішнього середовища на діяльність машинобудівних підприємств, що входять до інтеграційних структур, та дезінтегрованих підприємств.

Результати проведеного дослідження свідчать, що головними факторами, що вплинули на показник рівня адаптації, є економічні, політичні та правові. Отже нестабільна політична ситуація в країні, недосконалість законодавства і як наслідок – зміни в економічному середовищі гальмують розвиток підприємств і галузі машинобудування в цілому.

U_{β} – рівень впливу зміни β -го фактора зовнішнього середовища для успішної реалізації стратегії інтеграції;

$D_{\Psi\beta}$ – оцінка впливу зміни β -того фактора зовнішнього середовища для успішної реалізації напряму інтеграції по Ψ -тому елементу внутрішнього середовища;

π – кількість елементів внутрішнього середовища, стан яких зміниться в разі реалізації стратегії інтеграції;

O_{β} – площа сектора, який утворюється суміжними лініями, см^2 ;

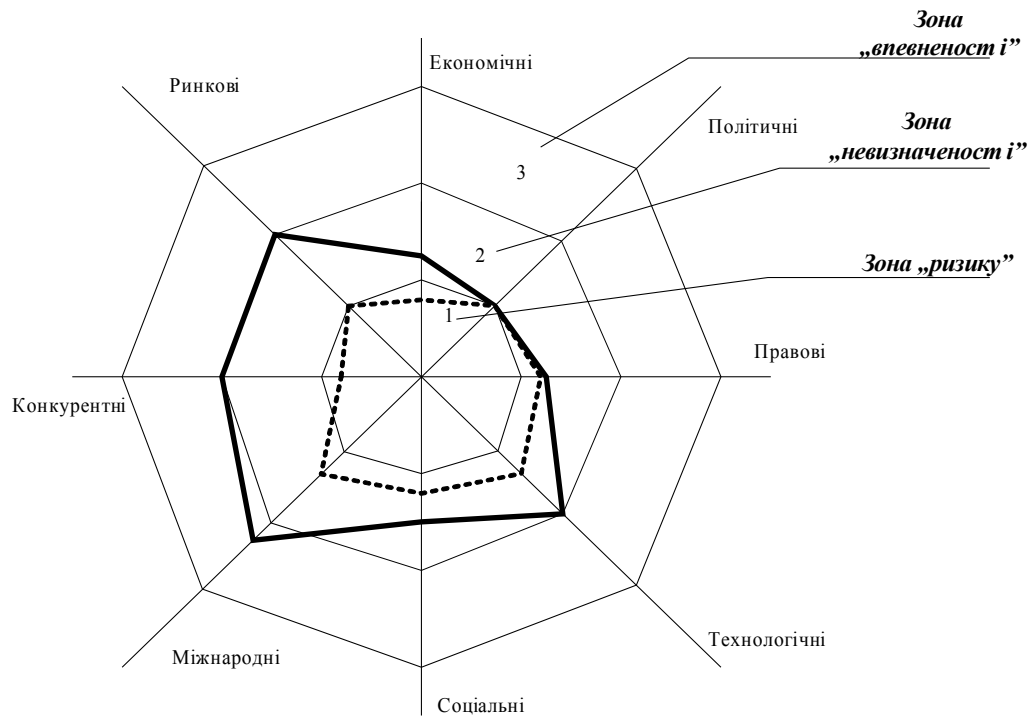
τ, γ – довжини двох суміжних оціночних ліній, см ;

φ – кут між двома суміжними оціночними лініями, $\varphi=45^\circ$;

O_{ϕ} – зведена оцінка впливу факторів зовнішнього середовища для реалізації стратегії інтеграції;

O_B – рівень впливу факторів зовнішнього середовища, який характеризує 100%-вий шанс на успіх стратегії інтеграції.

Рис. 1. Схема оцінки достатності впливу факторів зовнішнього середовища на функціонування інтеграційної структури

- - - - - багатокутник впливу зовнішнього середовища на діяльність дезінтегрованих підприємств;
 ————— багатокутник впливу зовнішнього середовища на діяльність інтеграційних структур.

Рис. 2. Багатовимірний аналіз впливу факторів зовнішнього середовища на функціонування інтеграційних структур у машинобудівній промисловості

Оцінка результатів діяльності підприємств машинобудування базується на діагностиці його внутрішнього середовища з метою визначення показників виробничої, фінансової, інноваційної та маркетингової діяльності підприємств, які функціонують у складі інтеграційних структур і самостійних підприємств. З цією метою за допомогою кластерного аналізу методом k-середніх сформовано кластери однорідних об'єктів. Слід відзначити, що підприємства, які склали перший кластер, входять до індустріальної групи "УПЕК" (Українська промислова енергетична компанія), а частина підприємств другого кластера є підприємствами асоціації "Укртрактор".

Для визначення всередині кластерів підприємств, привабливих для інтеграції, автором доведено доцільність застосовування узагальнюючого показника. Для його визначення використані коефіцієнти значимості часткових показників, розрахованих за допомогою багатовимірного факторного аналізу методом головних компонентів. Розрахунок узагальнюючого показника як суми множення коефіцієнтів значимості на часткові показники та порівняння підприємств всередині кластерів наведений у табл. 2.

Результати аналізу, представлені в табл. 2, дозволяють визначити пріоритетні підприємства, найбільш привабливі серед групи, для проведення стратегії інтеграції та розподілу інвестиційних ресурсів.

Таблиця 2

Узагальнюючі показники підприємств першого і другого кластерів за 2006 рік

Кластер	Підприємства	Значення узагальнюючого показника	Кращий показник в кластері
Кластер 1	ВАТ “Харківський верстатобудівний завод”(ХАРВЕРСТ)	5,46	
	ВАТ “Автрамат”	3,45	
	ВАТ “Укрелектромаш” (ХЕЛЗ)	4,17	
	ВАТ “Лозівський ковальсько-механічний завод” (ЛКМЗ)	10,43	+
	ВАТ Завод „Потенціал”	2,91	
	ВАТ “Харківський підшипниковий завод” (ХАРП)	7,65	
Кластер 2	ВАТ “Куп’янський ливарний завод” (КЛЗ)	-4,31	
	КП Завод “Червоний промінь”	-4,73	
	ВАТ „Гідропривід”	-4,96	
	ВАТ “Харківський завод агрегатних верстатів”	-1,98	+
	ВАТ “Чугуївський завод паливної апаратури” (ЧПА)	-6,27	
	ТОВ “Харківський завод тракторних самохідних шасі” (ХЗТСШ)	-8,09	
	ВАТ “Світло Шахтаря”	-1,76	+
	ВАТ “Харківський тракторний завод” (ХТЗ)	-1,35	+
	ВАТ “Харківський завод тракторних двигунів” (ХЗТД)	-7,24	
ВАТ “Турбоатом”	-1,35	+	

У третьому розділі – “**Методичні рекомендації щодо оцінки функціонування інтеграційних структур**” – обґрунтовано методичні рекомендації щодо вибору стратегії інтеграції; удосконалено методичні рекомендації з визначення раціонального варіанту функціонування інтеграційної структури та методичний підхід до комплексної оцінки функціонування інтеграційних структур на основі визначення інтегрального показника їхньої діяльності.

У дисертації розроблено та обґрунтовано методичні рекомендації до вибору стратегії інтеграції, що враховують комплекс взаємопов’язаних компонентів. Вони реалізується в декілька етапів: діагностика стану підприємства; розробка концепції інтеграції; формування варіанту інтеграції; реалізація стратегії інтеграції; оцінка результативності реалізованої стратегії, яка передбачає визначення показників внутрішньої та зовнішньої результативності стратегії інтеграції та побудову на їх основі матриці інтегральної оцінки результативності стратегії інтеграції.

У процесі прийняття рішення про інтеграцію важливо визначити раціональний варіант створення інтеграційної структури, який характеризується організаційною формою, типом організаційної побудови, стратегічною метою. З огляду на те, що основною метою інтеграції є отримання ефекту синергії за рахунок встановлення ефективних господарських зв’язків, у роботі запропоновано використовувати відносні показники власних виробничих (K_B) і транзакційних витрат (K_{TP}). Показником власних виробничих витрат є виробничі витрати за винятком матеріальних витрат, а показником транзакційних витрат є витрати, пов’язані з пошуком інформації про потенційних партнерів, покупців і продавців продукції, проведенням переговорів, укладанням та оформленням контрактів. Коефіцієнти власних виробничих і транзакційних витрат розраховується за формулами:

$$K_B = \frac{B_B \times q_{ij}}{C_{\Pi} \times q_i} \times 100\%, \quad (1)$$

$$K_{TP} = \frac{B_{TP} \times q_{ij}}{C_{\Pi} \times q_i} \times 100\%, \quad (2)$$

де B_B , B_{TP} – відповідно власні виробничі і транзакційні витрати підприємства;

C_{Π} – повна собівартість продукції підприємства;

q_{ij} – обсяг продукції, придбаної підприємством j у підприємства i ;

q_i – обсяг продукції, реалізованої підприємством i .

Нерівність $K_B < K_{TP}$ вказує на доцільність вертикальної інтеграції підприємств, а $K_B > K_{TP}$ – відповідно горизонтальної інтеграції. При визначенні об'єктів для інтеграції потенційні партнери повинні мати такі значення коефіцієнтів: для вертикальної інтеграції – однаково високі показники транзакційних витрат, а для горизонтального – однаково високі показники власних виробничих витрат. Граничні значення відповідних показників запропоновано встановлювати залежно від пріоритетів і сфер діяльності. Результати розрахунків коефіцієнтів виробничих і транзакційних витрат і рекомендованих варіантів інтеграції наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Результати розрахунку коефіцієнтів витрат підприємств на 1 січні 2007 р.

Підприємства	Значення коефіцієнтів витрат, %		Варіант інтеграції
	транзакційних	виробничих	
ВАТ "Світло Шахтаря"	21,5	1,04	Вертикальна
КП Завод "Червоний промінь"	2,3	6,4	Горизонтальна
ВАТ "Гідропривід"	27,4	6,5	Вертикальна
ВАТ "Харківський завод агрегатних верстатів"	4,5	18,05	Горизонтальна
ВАТ "Харківський верстатобудівний завод"	5,04	19,2	Горизонтальна
ВАТ "Чугуївський завод паливної апаратури"	2,02	12,1	Горизонтальна
ТОВ "Харківський завод тракторних самохідних шасі"	10,9	9,5	Вертикальна
ВАТ "Куп'янський ливарний завод"	9,7	10,01	Горизонтальна
ВАТ "Автрамат"	1,6	2,8	Горизонтальна
ВАТ "Укрелектромаш"	3,6	15,9	Горизонтальна
ВАТ "Лозівський ковальсько-механічний завод"	5,8	11,07	Горизонтальна
ВАТ "Харківський тракторний завод"	3,07	15,7	Горизонтальна
ВАТ "Харківський завод тракторних двигунів"	15,1	4,1	Вертикальна
ВАТ Завод "Потенціал"	2,1	1,4	Вертикальна
ВАТ "Турбоатом"	5,2	15,9	Горизонтальна
ВАТ "Харківський підшипниковий завод"	6,7	12,6	Горизонтальна

З метою подальшого дослідження в роботі було розроблено методичний підхід до комплексної оцінки функціонування інтеграційних структур, який передбачає визначення інтегральних показників діяльності промислових підприємств та побудову матриці залежності інтегральних показників від рівня інтегрованості. Запропонований підхід апробований на прикладі машинобудівних підприємств у складі інтеграційних структур “УПЕК” та “Укртрактор” і включає ряд етапів (рис. 3), у процесі яких на основі системи запропонованих показників проведено аналіз результатів сфер діяльності підприємств, з використанням методу таксономії визначено інтегральний показник і побудовано матрицю залежності інтегральних показників від рівня інтегрованості, який показує стратегічну залежність підприємств у середині інтеграційної структури та розраховується як відношення обсягу продукції, придбаної підприємством j у підприємства i до обсягу продукції, реалізованої підприємством i . (рис. 4).

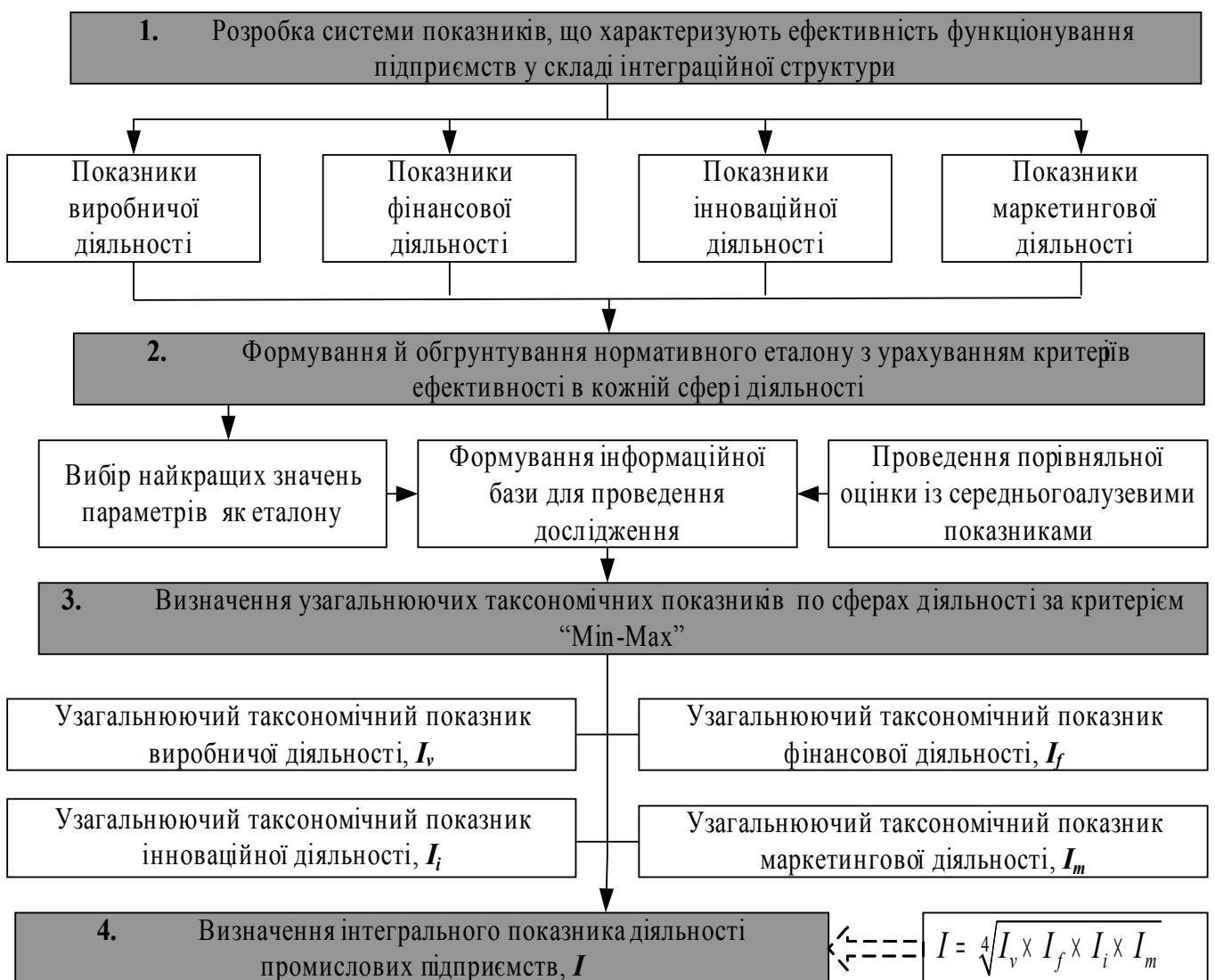
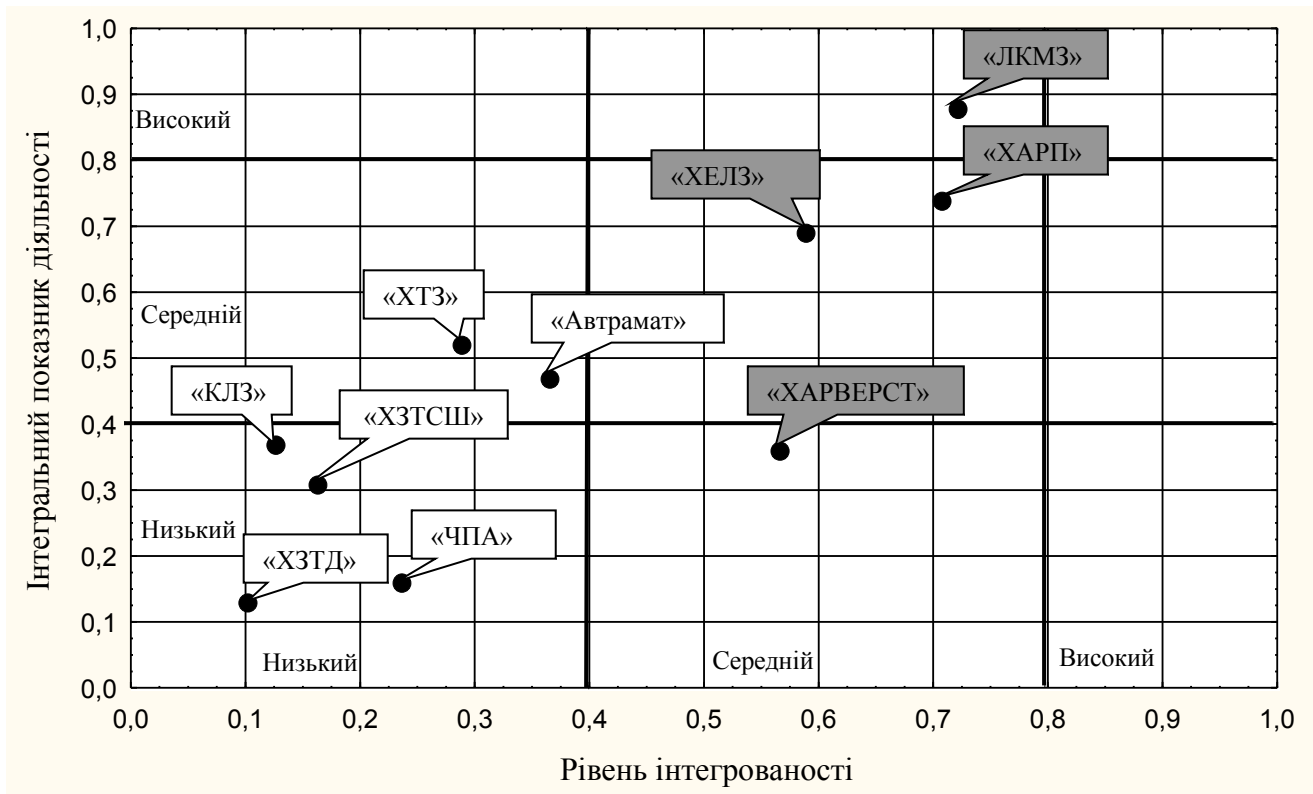

Рис. 3. Етапи оцінки функціонування промислових підприємств у складі інтеграційної структури

- підприємства, що входять до складу індустріальної групи “УПЕК”;
- підприємства, що входять до складу асоціації “Укртрактор”.

Рис. 4. Матриця залежності інтегральних показників від рівня інтегрованості за 2006 рік

Розраховані значення інтегрального показника та рівня інтегрованості оцінюються за градаціями, встановленими за результатами експертного опитування, які були підтверджені шляхом проведення оцінки їх надійності – розрахунком коефіцієнту конкордації, значення якого знаходяться в діапазоні від 0,5 до 1. Результати проведеного аналізу вказують, що підприємства індустріальної групи “УПЕК”, які мають середній рівень інтегрованості, отримали значно високе значення інтегрального показника. Виняток становить підприємство ВАТ “Харківський верстатобудівний завод”, який є “підприємством-новачком” у складі індустріальної групи “УПЕК”. Результати діяльності підприємств, що входять до асоціації “Укртрактор”, свідчать про необхідність внесення змін до форми управління підприємствами, яка б передбачала координацію і регулювання діяльності промислових підприємств, а також зміну стратегічної мети, стратегії діяльності та здійснення заходів щодо залучення фінансового капіталу в пріоритетні напрями діяльності.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження вирішено важливе науково-практичне завдання з узагальнення і розвитку теоретичних і методичних підходів, а також розроблення практичних рекомендації щодо оцінки функціонування інтеграційних структур.

1. У дисертації встановлено, що прийняттю рішення про створення інтеграційних структур передують визначення основних передумов, мотивів і цілей. У результаті аналізу існуючих в економічній літературі підходів визначено, що основними передумовами створення інтеграційних структур є організаційні, економічні, технічні, соціальні, інформаційні. Мотивами, що спонукають підприємства до інтеграції, є концентрація промислового та фінансового потенціалу, встановлення монополії на ринку, зменшення витрат, зміцнення конкурентної позиції на ринку, забезпечення фінансової стабільності, отримання операційних та фінансових синергій, разом з цим переслідуються такі цілі, як підвищення ефективності виробничої, фінансової та торгівельно-посередницької діяльності.

2. Доцільність інтеграції підприємств обумовлюється зростанням значення факторів, які сприяють спільній діяльності підприємств і різним формам координації. В умовах інноваційно-структурної перебудови економіки для українських підприємств одним із напрямів розвитку має стати створення інтеграційних структур, які є формою взаємодії між підприємствами, установами, науково-дослідницькими організаціями та фінансовими структурами і спрямовані на поєднання можливостей високотехнологічного виробництва і концентрованого фінансового капіталу, з метою забезпечення стабільних умов функціонування підприємств та створення необхідного інвестиційного потенціалу для інноваційного шляху розвитку.

3. В умовах розвитку інтеграційних процесів з'являються різні за формами і типами інтеграційні структури, що потребує їх вивчення. На основі системного підходу та аналізу існуючих у тематичних джерелах наукових розробок різних авторів отримала подальшого розвитку характеристика форм інтеграційних структур за порівняльними ознаками, яка на відміну від існуючих відрізняється встановленням нової додаткової ознаки "стратегічні цілі". Запропонована характеристика форм інтеграційних структур є підґрунтям при розробленні методичних рекомендації щодо обрання раціонального варіанту функціонування інтеграційних структур.

4. Функціонування інтеграційних структур здійснюється у відповідності із загальними законами і принципами розвитку систем. На основі глибокого аналізу існуючих в науковій літературі підходів узагальнено основні закони (синергії, стійкості, розвитку) та принципи (цілісності, цілеспрямованості, масштабу діяльності, конкурентної переваги, концентрації зусиль, оптимальності) функціонування інтеграційних структур, вивчення та дотримання яких дозволяє зрозуміти глибинну структуру інтеграційних утворень та створити ефективний структурований механізм управління ними.

5. На розвиток інтеграційних структур впливають фактори внутрішнього та зовнішнього середовища. Для визначення впливу найсуттєвіших факторів

зовнішнього середовища запропоновано метод оцінки рівня їх впливу на внутрішнє середовище підприємства, який передбачає визначення рівня адаптації підприємств до зовнішнього середовища, що дозволяє виявити сильні та слабкі сторони в стратегічному потенціалі підприємств та своєчасно скоригувати подальшу стратегію діяльності.

6. Дослідження тенденцій розвитку машинобудівних підприємств є важливим етапом при визначенні об'єктів, найбільш привабливих для інтеграції та розподілу інвестиційних ресурсів. З метою проведення аналізу діяльності шістнадцяти машинобудівних підприємств запропоновано систему показників основних напрямів діяльності, глибокий аналіз яких свідчить, що на більшості підприємств зафіксовано зменшення обсягів виробництва продукції машинобудування, збільшення витрат на виробництво та реалізацію продукції, високий ступінь зношеності основних фондів, що негативно відбивається на показниках фінансового стану. В основу вибору підприємств, найбільш привабливих для інтеграції, покладено розподіл їх за кластерами з виділенням кращих у середині кожного кластеру.

7. В умовах розвитку національної економіки важливою характеристикою підприємства є його стратегія. Вибір стратегії та її реалізація складають основну сутність стратегічного управління. У роботі обґрунтовані та дістали подальшого розвитку методичні рекомендації щодо вибору стратегії інтеграції, які зумовлюють необхідність використання складного комплексу взаємопов'язаних компонентів і включають низку етапів: діагностика стану підприємства; розробка концепції інтеграції; формування варіанту інтеграції; реалізація стратегії інтеграції; оцінка результативності реалізованої стратегії. Останній етап передбачає на основі запропонованої системи показників формування матриці оцінки інтегральної результативності стратегії інтеграції, яка дозволяє оцінити результати реалізованої стратегії інтеграції та провести заходи з її коригування.

8. Одним із важливіших етапів стратегії інтеграції є формування варіанту інтеграції, який включає тип організаційної побудови, форму управління, спосіб формування, форму створення та ін. Від того, наскільки раціонально обґрунтований варіант функціонування інтеграційної структури, залежать напрями і результати діяльності промислових підприємств. В основу методичних рекомендацій до визначення раціонального варіанту функціонування інтеграційної структури покладено використання синергетичного ефекту, який отримується за рахунок економії власних виробничих і транзакційних витрат.

9. Доцільність продовження реалізації стратегії інтеграції встановлюється шляхом проведення комплексної оцінки функціонування інтеграційних структур, яку слід здійснювати за допомогою запропонованої системи показників виробничої, фінансової, маркетингової та інноваційної сфер діяльності. В основу методичного підходу до комплексної оцінки функціонування інтеграційних структур покладено визначення інтегрального показника функціонування підприємств у складі інтеграційних структур "УПЕК" і "Укртрактор" та побудову матриці залежності інтегрального показника від рівня інтегрованості, яка дозволяє встановити ступінь зв'язку між рівнем інтегрованості та отриманими результатами реалізації стратегії.

ПЕРЕЛІК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях

1. Брусільцева Г. М. Особливості інтеграційних процесів в сучасних умовах // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2002. – № 145. – С. 193-197.
2. Понікаров В. Д. Інформаційне забезпечення контролю діяльності структурних підрозділів підприємств / В. Д. Понікаров, Г. М. Брильо (Брусільцева) // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. – 2002. – № 446. – С. 246-249.
3. Брусільцева Г. М. Оцінка ефективності інтеграції підприємств методом трансакційних витрат // Економіка розвитку. – 2003. – № 2. – С. 55-57.
4. Брусільцева Г. М. Дослідження закономірностей і принципів формування та розвитку інтеграційних структур // Коммунальное хозяйство городов. Научно-технический сборник. Серия: Экономические науки. – К.: Техніка, 2004. – № 59. – С. 184-188.
5. Брусільцева Г. М. Оцінка факторів впливу на діяльність інтеграційних структур // Економіка розвитку. – 2004. – № 4. – С. 46-48.
6. Брусільцева Г. М. Теоретичні та практичні аспекти формування стратегії інтеграції промислових підприємств // Економіка розвитку. – 2007. – № 2. – С. 114-116.

Друковані матеріали наукових конференцій

7. Брусільцева Г. М. Організація контролю як невід’ємної складової управління інтеграційними процесами // Матеріали другої всеукраїнської науково-практичної конференції „Україна наукова 2002”. – Том 2. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2002. – С. 28-30.
8. Брусільцева Г. М. Інтеграція підприємств як фактор активізації інвестиційної діяльності в національній економіці // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції „Динаміка наукових досліджень”. – Том 19. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2002. – С. 45-46.
9. Брусільцева Г. М. Роль економічної політики держави у розвитку інтеграційних структур // Матеріали науково-практичної конференції „Соціально-економічні проблеми сучасного суспільства та шляхи їх подолання”. – Том 2. – Запоріжжя: Гуманітарний університет “ЗІДМУ”, 2003. – С. 30-31.
10. Брусільцева Г. М. Податкові стимули залучення інвестицій в корпоративний сектор // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції „Динаміка наукових досліджень 2003”. – Том 22. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2003. – С. 8-10.
11. Брусільцева Г. М. Особливості розвитку форм інтеграційних структур // Матеріали четвертої Міжнародної науково-практичної конференції “Соціально-економічні реформи в контексті інтеграційного вибору України”. – Том 4. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2007. – С. 13-16.

АНОТАЦІЯ

Брусильцева Г. М. Оцінка функціонування інтеграційних структур у машинобудівній промисловості. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Харківський національний економічний університет, Харків, 2008.

Дисертацію присвячено комплексу питань, пов'язаних із узагальненням і розвитком теоретичних і методичних підходів, а також розробкою практичних рекомендацій щодо оцінки функціонування інтеграційних структур у машинобудівній промисловості.

У роботі запропоновано методичний підхід до комплексної оцінки функціонування інтеграційних структур шляхом визначення інтегральних показників діяльності підприємств, побудовано матрицю залежності інтегральних показників від рівня інтегрованості. Удосконалено методи оцінки впливу зовнішніх факторів через визначення рівня адаптації інтеграційних структур до зовнішнього середовища. Удосконалено методичні рекомендації щодо вибору стратегії інтеграції промислових підприємств. Набули подальшого розвитку методичні рекомендації щодо обрання раціонального варіанту інтеграції на базі оцінки показників власних виробничих і транзакційних витрат. Розглянуто і уточнено сутність понять «інтеграція», «інтеграційна структура». Набула подальшого розвитку характеристика форм інтеграційних структур.

Ключові слова: інтеграційні структура, оцінка функціонування, матриця залежності інтегральних показників від рівня інтегрованості, рівень адаптації інтеграційних структур, вибір стратегії інтеграції підприємств, раціональний варіант інтеграції, власні виробничі витрати, транзакційні витрати, інтеграція.

АННОТАЦИЯ

Брусильцева А. Н. Оценка функционирования интеграционных структур в машиностроительной промышленности. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Харьковский национальный экономический университет, Харків, 2008.

Диссертация посвящена комплексу вопросов, связанных с обобщением и развитием теоретических и методических подходов, а также разработкой практических рекомендаций относительно оценки функционирования интеграционных структур в машиностроительной промышленности.

В работе исследованы теоретические основы формирования интеграционных структур. Раскрыты основные предпосылки, мотивы и цели их создания. Уточнена экономическая сущность понятий “интеграция”, “интеграционная структура”.

Обоснована необходимость создания интеграционных структур в условиях инновационно-структурного развития экономики Украины как формы взаимодействия между предприятиями, учреждениями, научно-исследовательскими организациями и финансовыми структурами, направленной на объединение возможностей высокотехнологического производства и концентрированного финансового капитала, целью чего является обеспечение стабильных условий функционирования предприятий и создание необходимого инвестиционного потенциала для инновационного пути развития.

Рассмотрены подходы к характеристике форм интеграционных структур. Обоснованы преимущества и недостатки каждой из форм интеграции. Получила дальнейшее развитие характеристика форм интеграционных структур с выделением нового дополнительного признака “стратегической цели”, который предусматривает мотивы и цели создания интеграционных структур. Предложенная характеристика является основой для выбора рационального варианта интеграции.

Обобщены общие законы и принципы развития интеграционных структур, изучение и соблюдение которых позволит глубже понять структуру интеграционных образований и создать эффективный механизм управления ими. Рассмотрены подходы к классификации внешних и внутренних факторов, влияющих на функционирование интеграционных структур. На основе анализа существующих подходов предложена классификация факторов внешней и внутренней среды. Для определения наиболее влиятельных факторов внешней среды проведена оценка уровня влияния факторов внешней среды на внутреннюю среду предприятия с целью определения его дальнейшей стратегии. Предложенный метод оценки влияния факторов внешней среды на внутреннюю среду предприятий машиностроения предусматривает определение уровня адаптации предприятий к условиям внешней среды, что позволяет определить сильные и слабые стороны в стратегическом потенциале предприятия.

Усовершенствованы методические рекомендации относительно выбора стратегии функционирования интеграционных структур, предполагающие выделение следующих этапов выбора стратегии интеграции: диагностика состояния предприятий, разработка концепции интеграции, формирование варианта интеграции, реализация стратегии интеграции и оценка результативности реализованной стратегии, которая предполагает выделение показателей внутренней и внешней результативности стратегии интеграции и построение матрицы интегральной оценки результативности стратегии интеграции, позволяющая выявить определенные результаты стратегии и осуществить мероприятия по её корректированию.

В диссертации рассмотрены подходы к определению вариантов создания и функционирования интеграционных структур. Обоснованы преимущества и недостатки каждого из них. Получили дальнейшее развитие методические рекомендации выбора рационального варианта функционирования интеграционных структур, которые предусматривают в качестве основных критериев выбора удельные показатели собственных производственных и транзакционных затрат,

снижением которых и будут руководствоваться руководители предприятий при выборе того либо иного варианта интеграции.

В работе исследованы подходы к оценки функционирования интеграционных структур, раскрыты преимущества и недостатки существующих методов оценки функционирования интеграционных структур. Усовершенствован методический подход относительно оценки функционирования интеграционных структур, который предполагает на основе предложенной системы показателей производственной, финансовой, маркетинговой и инновационной сфер деятельности определение интегрального показателя и построение матрицы зависимости интегрального показателя от уровня интегрированности, в качестве которого целесообразно применять показатель стратегической зависимости предприятий. Данный подход был апробирован на предприятиях, которые входят в индустриальную группу “УПЭК” и ассоциацию “Укртрактор”. Полученные результаты свидетельствуют о необходимости корректирования стратегии ассоциации “Укртрактор” путем изменения варианта интеграции, организационной формы хозяйствования, формы управления предприятиями, определение стратегических целей деятельности.

Ключевые слова: интеграционная структура, оценка функционирования, матрица зависимости интегральных показателей от уровня интегрированности, уровень адаптации интеграционных структур, выбор стратегии интеграции предприятий, рациональный вариант интеграции, собственные производственные затраты, транзакционные затраты, интеграция.

SUMMARY

Brusiltseva A. N. Estimation of functioning of Integration Structures in Engineering Industry. – Manuscript.

The dissertation on competition of a scientific step of the candidate of economic sciences on a specialty 08.00.04 – economy and management of enterprises (by types of economic activities). – Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, 2008.

The dissertation embraces the complex of questions connected with generalization and development of theoretical and methodical development approaches and development of practical recommendations as to estimation of functioning of integration structures as well.

In work methodical approach is offered to the complex estimation of efficiency of functioning of integration structures by determination of integral indexes of activity of enterprises, the matrix of dependence of integral indexes is built from the level of integrating. The methods of estimation of influencing of external factors are improved through determination of level of adaptation of integration structures to the external environment. Methodical recommendations are improved in relation to electing of strategy of functioning of integration structures. Methodical recommendations purchased subsequent development in relation to electing of rational variant of integration on the base of estimation of indexes of own production and transaction charges. Essence of

concepts is considered and specified «integration», «integration structure». Classification of forms of integration structures purchased subsequent development.

Key words: integration structure, estimation of functioning, matrix of dependence of integral indexes from the level of integrating, level of adaptation of integration structures, choice of strategy of integration of enterprises, rational variant of integration, own production expenses, transaction expenses, integration.

БРУСІЛЬЦЕВА ГАННА МИКОЛАЇВНА

**ОЦІНКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ СТРУКТУР У
МАШИНОБУДІВНІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ**

Спеціальність 08.00.04. – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Підписано до друку 10.04.2008 р. Формат 60×90/16.
Папір офсетний. Друк різнограф. Обсяг 0,9 ум.-друк. арк.

Наклад 100 прим. Зам № .